

ЛЕКЦІЯ: МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ

ПЛАН

- 1. Структура та етапи лекції.
- 2. Організація, методика та техніка читання лекції

ЛІТЕРАТУРА

- *Алексюк А.* Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: модульне навчання. - К., 1998.
- *Вітвицька С.С.* Основи педагогіки вищої школи. - К., 2003.
- *Зарецкая Е.Н.* Риторика: Теория и практика речевой коммуникации. - М., 1998.

- *Змеёв С.И.* Андрагогика: основы теории и технологии обучения взрослых. - М., 2003.
- *Леонтьев А.А.* Лекция как общение. - М., 1974.
- *Мойсеюк Н.Є.* Педагогіка. 3-є видання, доповнене. - К., 2001 р.
- Освітні технології /За заг.ред.О.М.Пєхоти. - К., 2001.
- Педагогика и психология высшей школы. - Ростов н/Д, 2002.
- *Попков В.А., Коржуев А.В.* Дидактика высшей школы. - М., 2002.

- *Хуторской А.В.* Современная дидактика. - СПб, 2001.
- *Чернилевский Д.В.* Дидактические технологии в высшей школе. - М., 2002.
-

Провідною формою навчання у ВНЗ є лекція. її головна дидактична мета - це формування орієнтовної основи для подальшого засвоєння студентами навчального матеріалу.

Слово лекція - латинського походження (lectio - читання). Лекції з'явилися ще у Давній Греції (Сократ, Платон, Аристотель) та Давньому Римі (Квінтіліан), отримали розвиток в епоху середньовіччя.

Тоді лекція була майже основною формою навчання і являла собою читання церковних першоджерел та їх докладний коментар.

Лекції необхідні, коли:

1. **Відсутні підручники та навчальні посібники за новими курсами, які тільки складаються.**
2. **Новий матеріал за конкретною темою ще не знайшов свого втілення в підручниках або викладений у застарілому трактуванні.**
3. **Деякі розділи та теми курсу викликають великі труднощі під час самостійного вивчення за підручниками та навчальними посібниками і вимагають методичної переробки, яку здійснює лектор.**
4. **Вихідні положення курсу в посібниках та наукових статтях викладені суперечливо, існують взаємовиключні концепції, що їх пояснюють, у таких випадках лекція повинна давати об'єктивну оцінку різних підходів і трактувань.**
5. **Лекція необхідна, коли особливо важливим є особистісний емоційний вплив на студентів, що має за мету формування їх поглядів і переконань.**

Завдання сучасної лекції

- збагатити студентів новітньою науковою інформацією;
- надавати гіпотези, невирішені питання, проблеми в конкретній сфері науки;
- викликати інтерес до науки;
- надавати установку на самостійну роботу, аналіз та навчальний пошук

Лекція - як метод навчання - має інформаційний характер, чіткий план.

Структура лекції підкоряється логіці предмета, вона не тільки стимулює конкретно-образне мислення, а й активізує логічне мислення слухачів, послідовно з'ясовує всі пункти плану.

Висунуті в лекції ідеї викладаються на високому науковому рівні з урахуванням підготовки слухачів, усі поняття та терміни пояснюються, аргументуються, при цьому широко застосовується наочність, активізується увага слухачів тощо.

Предметом лекції має бути вивчення складних об'єктів, явищ, подій, процесів, що мають між собою зв'язки і залежності причинно-наслідувального характеру.

Умови ефективності лекції:

- 1) усвідомлення студентами **особистісного смислу** у надбанні знань у певній науковій галузі;
- 2) усвідомлення аудиторією **новизни матеріалу**, що подається, і водночас пов'язаного з тими знаннями, які вже нею опановані;
- 3) **спонукання та стимулювання мисленнєвої діяльності** студентів-слухачів.

Для цього доцільно впродовж лекції ставити декілька питань, що стимулюють міркування.

Етапи лекції:

- I - вступна частина:** оголошення теми лекції (для запису студентами), плану лекції (3-4 пункти); формування мети та завдань лекції; стисла характеристика проблеми; показ стану питання; список літератури, навчальних джерел з теми (6-7 джерел).
- II - викладення:** докази, факти, аналіз понять, освітлення подій, демонстрація доказів, аудіо- та відео-матеріалів; характеристика різних точок зору; зв'язок з практикою; галузі застосування одержаних знань.
- III - висновки:** формування загального висновку; установка та завдання для самостійної і пошукової роботи; методичні поради, відповіді на запитання.

Що враховувати при підготовці до лекції

- ✓ особливості студенської аудиторії;
- ✓ місце й час проведення лекції;
- ✓ дидактичні цілі;
- ✓ зміст лекції;
- ✓ матеріально-технічну базу;
- ✓ особисті ресурси й можливості

Підготовка до лекції

- чітка формулювання теми й визначення цілі лекції
- вибір змісту лекції
- його дидактичне опрацювання (у відповідності з принципами навчання)
- вибір дидактичних методів та засобів
- оформлення конспекту лекції

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ЛЕКЦІЇ

- **1. Звернення до тематичного плану і програми навчальної дисципліни.**
- **2. Ознайомлення з фондovими матеріалами кафедри по даній темі.**
- **Визначення дидактичних цілей.**
- **4. Складання плану лекції.**
- **5. Робота з науковою та навчальною літературою, інформаційними та довідковими матеріалами.**
- **6. Систематизація матеріалів і підготовка моделі тексту лекції.**
- **7. Вибір остаточного варіанта плану лекції. Робота над формою викладу.**
- **8. Підготовка наочних матеріалів.**
- **9. Оформлення тексту лекції за існуючою формою. Затвердження тексту.**
- **10. Підготовка до лекції як до акту публічного виступу.**

Структура лекції

- Вступ
- Основна частина
- Заключення

ВИДІВ КОМПОЗИЦІЙНОЇ ПОБУДОВИ.

- 1. **Лінійна (ступенева).** Передбачає послідовний виклад, коли лектор крок за кроком послідовно викладає питання. Така композиція може реалізовуватися двома шляхами:
 - а) *за хронологічним принципом*: матеріал подається з позицій історичного розвитку подій, наукової думки;
 - б) *за просторовим принципом*: в основі знаходиться спостереження за функціональними взаємозв'язками елементів системи, типовістю чи нетиповістю певних явищ і подій тощо.
- 2. **Концентрована.** Виклад відбувається навкруги певного уявного чи змодельованого центру, яким є поставлена проблема. В ході лекції викладач тримає її в центрі уваги, поступово поглиблюючи і розвиваючи положення, що винесені в тему.

загальні правила композиційної побудови лекції:

- **Послідовність.** Думки повинні бути пов'язані логічно і витікати одна з одної.
- **Посилення.** Сильний початок, емоційні аргументи в середині, найсильніші – в кінці. Сильні докази, нова інформація завжди притягують увагу.
- **Органічна єдність.** Поділ на пункти повинен витікати з самого матеріалу, диктуватись ним, тобто структура повинна бути гармонічно пов'язаною зі змістом.
- **Економія засобів.** Мінімум слів, фактів і доказів. Лише те, що веде до розкриття теми, з'ясуванню її суті.

Вступ

Задача - ввести в процесс восприятия, привлечь внимание, обеспечить контакт лектора с аудиторией.

Вступление - «крючок», на который цепляют внимание аудитории (что-то интересное, близкое студентам, юмористическое замечание, цитата, вопрос и пр.)

- Повідомлення теми, плану лекції
- Нагадування про зміст попередньої лекції, його зв'язок с новим матеріалом, актуалізація змісту)

Основна частина

- Виклад тексту лекції
- Целістність змісту лекції
- Зв'язок з попереднім матеріалом

Требования к содержанию лекции

- научность, соответствие современному уровню развития науки
- активизация мышления (проблемные вопросы и противоречия в ходе лекции)
- освещение истории вопроса, показ различных концепций, подходов, взглядов
- связь с практикой
- связь с предыдущим и последующим материалом
- целостный характер содержания
- внутрипредметные, межпредметные связи

В основній частині логіка викладу традиційно передбачає такі компоненти:

- **теза** - розгорнута відповідь на питання чи проблему, зазначену в плані лекції;
- **аргументи** - підкріплення правоти зазначеної тези, доводи на її користь;
- **антитеза, контраргументи** (за наявності таких) - існуючі протилежні погляди на зазначену проблему, мотивація саме такої позиції;
- **ілюстрація тези** - статистичні дані, конкретні випадки з практики, цитати;
- **демонстрація** - підкріплення оголошеної тези відео-, фонофрагментами, наочними матеріалами тощо;
- **проміжні висновки** - узагальнення всього сказаного по даному питанню.

типові недоліки:

- **наявність непотрібних частин і деталей, що ускладнюють розкриття теми;**
- **намагання дати як можна більше матеріалу;**
- **невідповідність частин (затягнутий вступ, нечітке закінчення, основному питанню приділено місця менше, ніж другорядним);**
- **неконкретність викладення – порушення співвідношення між теорією та фактами, теоретичні роздуми, не підкріплені посиланнями на реальну дійсність;**
- **відхід від основної теми, зацікавленість деталями, коли факти і приклади не лежать на головному шляху до мети, а відводять від неї;**
- **відсутність чітких проміжних висновків.**

Головна задача лектора не в тому, щоб повідомити факти, а в тому, щоб пояснити, розтлумачити їх, узагальнити і зробити висновок по кожному питанню лекції.

Заключення

- Висновки
- Підведення підсумків
- питання
- Перехід до наступної теми

приблизна структура висновків

- **Коротке повторення основних положень** лекції (чіткі, максимально стиснуті формулювання). Можливий повтор (видозмінений) того, що було сказано у вступі.
- **Узагальнення** сказаного, загальний висновок.
- **Зазначення перспектив.**
- **Постановка задач, побажання.**

В якості закінчення можна **використовувати цитату, алегорію, тощо**. Але на відміну від вступу, де все це може мати відносний зв'язок з темою, тут ілюстрація повинна суворо відповідати сутності сказаного в лекції. **Не рекомендується закінчувати промову жартом, що не відноситься до справи**

АЛГОРИТМ ДІЙ ВИКЛАДАЧА НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ДО ЛЕКЦІЇ

1. Чи наявний у власних доробках викладача текст лекції за даною темою?

Так

Ні

**2. Чи потребує він оновлення з
кафедри**

урахуванням змін і доповнень у
законодавстві, а також у
навчальних програмах?

Так

Ні

з урахуванням особистості

Внести корективи у
ті фрагменти, що
потребують оновлення

Так

Чи виявлені
недоліки на етапі
самоаналізу після
апробації?

Так

Переробити ті
фрагменти, які
потребують
удосконалення
Підготуватися до
лекції, враховуючи
внесені зміни

Внести корективи
з урахуванням фактору
адресата

у пам'яті

2. Чи наявна у фондових матеріалах

аналогічна лекція?

Так

Ні

Ознайомитися, переробити

**3. Чи розрахована лектора і фактору
лекція на дану аудиторію
адресата**

Ні

Ні

Поновити матеріал

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙ

- **1. Початок сприйняття** - 4-5 хвилин. На цьому етапі слід зосередитися на трансформації мимовільної уваги у довільну.
- **2. Оптимальна активність сприйняття** - 20-30 хвилин. Саме на цей час приходить пік працездатності, тому слід спланувати свою діяльність таким чином, щоб саме на цей період прийшовся найбільш складний для розуміння матеріал.
- **3. Фаза зусиль** - 10-15 хвилин. Це передвісник стомлення, але слухач ще в змозі керувати своєю діяльністю.
- **4. Фаза стомлення.** Саме у цей період слід дати можливість трохи перепочити, розповісти цікавий випадок, якщо дозволяє ситуація, то і пожартувати

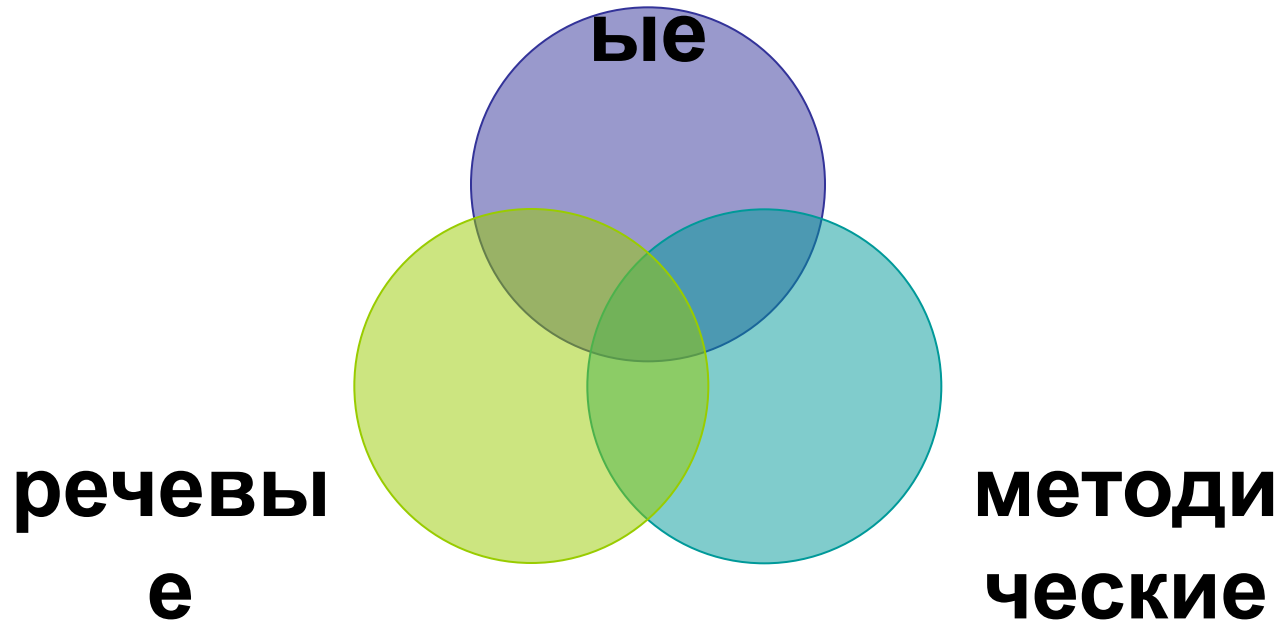
Найбільш типовими діями лектора є:

- повідомлення теми лекції;
- повідомлення плану лекції (основні вузлові питання);
- ознайомлення зі списком літератури;
- нагадування змісту попередньої лекції, пов'язання його з новим матеріалом;
- реалізація тез лекції (змістовна частина лекції) з підведенням підсумків кожного питання;
- підведення підсумків лекції, відповіді на питання;
- рекомендації щодо підготовки до семінарських і практичних занять;
- повідомлення теми наступного заняття.

Методика чтения лекции

- четкая структура лекции и логика изложения
- наличие плана, следование ему
- доступность и разъяснение новых терминов и понятий
- доказательность и аргументированность
- выделение главных мыслей и выводов
- использование приемов закрепления
- подведение итогов в конце вопроса, всей лекции
- использование наглядности
- применение лектором опорных материалов: текст, конспект, отдельные записи
- использование проблемных методов и приемов изложения

Приемы поддержания внимания КОМПОЗИЦИОННЫЕ

Средства воздействия на аудиторию

Вербальные

- Голос (сила, высота, звучность, тембр)
- Интонация
- Темп речи
- Паузы (логические и психологические)

Невербальные

- Поза
- Жесты
- Мимика
- Взгляд
- Передвижение

Композиционные приемы

- Интригующее начало
- Вопросно-ответный ход рассуждения
- Развертывание тезиса по нарастающей
- Контрастное сопоставление аргументов
- Экспрессивное заключение

Речевые приемы

- использование литературных образов, цитат, крылатых выражений;
- художественность изложения;
- разностилевая, экспрессивная лексика;
- драматизация речи;
- интонационная выразительность;
- варьирование силы и высоты голоса, темпа речи;
- логические и психологические паузы.

Методические приемы

- рассмотрение проблемных ситуаций;
- антиципация (догадка);
- Метод “Эхо”;
- Экстрараздражители;
- дискуссионно-полемиический характер изложения;
- обращения к аудитории (риторические, контрольные вопросы);
- использование наглядности и технических средств обучения.

Требования к лекции

- Яркая, эмоциональная вводная часть лекции для создания положительного эмоционального фона, возникновения у студентов познавательного интереса и желания заниматься предметом;
- Тщательный отбор лекционного материала - в лекциях не должен полностью излагаться весь курс - выносятся лишь наиболее важные в смысловом и структурном значении учебный материал

Требования к лекции

- При продумывании будущей лекции преподаватель должен ориентироваться на студентов, прогнозировать возможный ход их мысли;
- Необходимо «заразить» аудиторию излагаемой проблемой, создать специфический эмоциональный фон поиска ее решения;
- Заключение должно быть емким и максимально кратким (концентрация основной идеи изложенного, обоснование логического перехода к материалу следующей лекции)

Требования к лекции

- выделение ключевых моментов темы;
- освещение различных подходов к анализу проблемы;
- использование методических приемов для повышения мотивации к изучению темы;
- осуществление связи с будущей профессиональной деятельностью студента;
- логичность выводов и обобщений;
- использование результатов научных исследований

Требования к лекции

- организация обратной связи
- новизна и яркость используемых средств наглядности
- образность и выразительность речи
- установление ассоциаций
- повторение
- установка на запоминание

Требования к лекции

- проблемность, профессиональная направленность
- доказательность и аргументированность: наличие достаточного количества ярких, убедительных примеров, фактов, обоснований, документов и научных доказательств

Требования к лекции

- постановка вопросов для размышления;
- четкая структура и логика излагаемых вопросов;
- методическая обработка – выделение главных мыслей и положений, подчеркивание выводов, повторение их в различных формулировках;
- изложение доступным и ясным языком, разъяснение вновь вводимых терминов и названий;
- использование аудиовизуальных дидактических средств

Аналіз лекції

Якість підготовчого етапу:

- чи дозволив обраний план достатньо повно висвітлити питання теми і досягти дидактичних цілей?
- наскільки правильно був обраний варіант початку лекції, чи дозволив він одразу встановити контакт з аудиторією?
- наскільки співпав хронометраж на підготовчому етапі з реалізацією?
- який матеріал викликав найбільший інтерес?
- чи достатньо зрозумілими були поняття і терміни, що розглядалися під час лекції?
- що в тексті лекції потребує переробки?

Ефективність педагогічної комунікації під час лекції:

- чи співпала прогностична модель аудиторії з реальною?
- наскільки швидко вдалося встановити контакт і у який спосіб?
- як підтримувалася увага протягом лекції?
- чи виникли під час заняття якісь нестандартні ситуації?
- наскільки ефективним був зворотний зв'язок?
- які методи і прийоми були найбільш вдалими?
- чи правильно був обраний стиль спілкування?
- що можна віднести до педагогічних невдач?
- наскільки ці невдачі вплинули на враження від лекції?

Управління пізнавальною діяльністю слухачів (курсантів, студентів):

- наскільки аудиторія була готова до сприйняття лекції?
- чи вдалося встановити баланс між рівнем підготовленості аудиторії і підготовленим текстом?
- чи відчувався інтерес до теми лекції і тих проблем, що розглядалися під час неї?
- наскільки продуктивною з точки зору розвиваючого і проблемного навчання була лекція?
- чи стане ця лекція поштовхом для самостійної роботи слухачів (курсантів, студентів), чи викликала вона бажання дізнатися більше?
- що потребує свого логічного продовження на семінарських і практичних заняттях?
- які прогнози на семінарське заняття?

Іміджеві характеристики лектора:

- наскільки вдалим був візуальний імідж (одяг, зачіска, вираз обличчя і т.ін.)?
- як я оцінюю свій комунікативний імідж (сила голосу, тембр, дикція, інтонація, темпоритміка мовлення, рівень володіння мовою, міміка і жести тощо)?
- чи проявилися під час лекції певні вади або шкідливі звички (наприклад, заповнення пауз звуками "а-а", "е-е", зловживання окремими словами тощо)
- на що слід звернути увагу в подальшому, щоб подобатися аудиторії?

Загальні результати:

- Чи досягла лекція поставлених дидактичних цілей?
- що слід взяти на озброєння, а від чого відмовитися на етапі підготовки і проведення лекції?

Какие бывают лекции?

- Проблемная лекция
- Мультимедийная лекция
- Лекция-беседа
- Лекция конференция
- Лекция-пресс-конференция
- Лекция с запланированными ошибками
- Бинарная лекция

Проблемная лекция

- Студентам ставятся вопросы и дальнейшее изложение учебного материала строится на основе полученных ответов (США);
- В отечественной высшей школе традиционно проблемные вопросы вплетаются в канву лекции

Основная задача

- не столько передача информации, сколько приобщение к объективным противоречиям развития научного знания и способам их преодоления
- новое знание вводится как неизвестное для обучаемых

Лекция-провокация

- Ее проведение зависит от умения студентов оперативно анализировать информацию, ориентироваться в ней и оценивать ее
- Исходная ситуация создает условия, как бы вынуждающие слушателей к активности: не просто воспринимать информацию, чтобы запомнить, а воспринимать, чтобы проанализировать и оценить
- Немаловажен и личностный момент: интересно найти у преподавателя ошибку и одновременно проверить себя: могу ли я это сделать? Все это создает мотив, активизирующий деятельность

Методика лекции-провокации

- После объявления темы преподаватель сообщает, что им будет допущено определенное количество ошибок: содержательные, методические, поведенческие и т. д.
- Лекцию-провокацию лучше всего проводить в аудитории с одинаковым уровнем подготовки студентов
- Среднее количество ошибок на 1,5 часа лекции - 7-9
- Студенты в конце лекции дают правильные версии ответов. Для этого преподаватель оставляет 10-15 минут

Лекция-дискуссия

- Преподаватель может пригласить на лекцию для участия в дискуссии двух специалистов по определенной проблеме
- Дискуссия разворачивается между ними, студенты могут задавать приглашенным экспертам вопросы и сами принимать в ней участие

Лекция-дискуссия

- Студенты в начале лекции задают преподавателю вопросы по заранее объявленной теме
- Отвечая на них, преподаватель раскрывает содержание лекции, одновременно возвращая вопросы студентам, вовлекая их в дискуссию
- Преподаватель создает благоприятную атмосферу для восприятия, сам выступает то в роли участника дискуссии, то в роли лектора

Коммуникативная культура

- Создание благоприятного морально-психологического климата в учебной аудитории;
- Такт, проявляющийся в уважительном, доброжелательном отношении к аудитории, в общительности, чуткости, внимании;
- Речевой этикет (приветствие, обращения, система жестов и мимических движений оратора);
- Соблюдение пространственных отношений между говорящим и слушающими